

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті запропоновано комплекс ключових положень побудови державної підтримки соціальних підприємств на основі узагальнення теоретичних засад та зарубіжної практики функціонування таких систем.

Ключові слова: соціальне підприємство, соціальне підприємництво, державна підтримка.

A. A. SVYNCHUK

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

DEVELOPING THE CONCEPT OF STATE SUPPORT FOR SOCIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

The paper proposes a set of key provisions of building public support for social enterprises based on a synthesis of theoretical principles and international practices of such systems. The study found that different versions of public support abroad still have common features: the legislative and regulatory framework; state programs to support social enterprises; require government agencies that implement government support; interaction with non-governmental bodies, NGOs towards development of social entrepreneurship. Based on this was defined the main objectives of the national concept of state support for social enterprise, established its main principles (limited protectionism, selectivity, complexity, guaranteed support) and mechanism is offered (forming the legal basis of social entrepreneurship, financial and credit support, organizational support).

Keywords: social enterprise, social entrepreneurship, government support.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України характеризується кризовими явищами, які супроводжуються загостренням соціальних проблем: скороченням доходів населення та рівня соціальної захищеності громадян, розшаруванням населення за рівнем доходів, погіршенням фізичного здоров'я населення, зниженням реальної заробітної плати, пенсій тощо. Це свідчить про те, що у багатьох випадках ринкові механізми і державна система соціального забезпечення не здатні вирішувати соціальні проблеми людей, які не мають достатніх матеріальних можливостей. Досвід розвинених країн доводить ефективність розв'язання цих проблем на основі формування і розвитку так званого «третього сектора економіки», під визначення якого підпадають неурядові, некомерційні, благодійні, волонтерські організації, а також соціальні підприємства.

Соціальні підприємства (СП), як бізнес із соціальною місією, не тільки покликані виконувати соціальну функцію щодо найменш захищених соціальних верств населення, але й самі генерують прибуток, який спрямовується як на зміцнення їх економічного потенціалу, так і на додаткове фінансування соціальних заходів. Вони спеціалізуються на тих видах діяльності, які не знайшли місця а ні в державному, а ні в приватному секторах. Разом з тим, соціальні підприємства, а це, як правило, малі та мікропідприємства, враховуючи соціальну спрямованість їх діяльності, об'єктивно не можуть бути рівноправними конкурентами не тільки великих і середніх, але і традиційних малих підприємств. Саме тому особливого значення для їх становлення і розвитку набуває державна підтримка.

Проблематика соціальних підприємств стала предметом досліджень переважно зарубіжних науковців. Зокрема, публікації зарубіжних та вітчизняних вчених присвячені:

- визначенню сутності, ролі та значення соціальних підприємств у сучасній економіці [1–4];
- формуванню законодавчої бази соціального підприємництва в країнах західної Європи [1, 5, 6];
- дослідженню особливостей європейської та американської моделей розвитку соціальних підприємств (державні програми підтримки соціального підприємництва, інституціональне забезпечення) [4, 6];
- узагальненню практики використання окремих інструментів підтримки соціального підприємництва (пряма державна фінансова підтримка, мікрокредитування, кредитні кооперативи) [4, 6].

Питання зарубіжної практики оподаткування, ролі бізнес-організацій, міжнародних фондів, краудфандингових платформ у розвитку соціального підприємництва знайшли відображення у публікаціях вітчизняного науковця К. Смаглій [6].

Отже, незважаючи на тенденцію до розширення «поля» діяльності соціальних підприємств у багатьох країнах світу, ґрунтовне комплексне дослідження проблеми побудови системи державної підтримки соціальних підприємств ще не здійснено, що і актуалізує проведення досліджень у цій сфері.

Метою даної статті є узагальнення теоретичних засад та міжнародної практики побудови системи державної підтримки соціального підприємництва та розробка на цій основі комплексу ключових положень державної підтримки соціальних підприємств в Україні.

Узагальнення концепцій та зарубіжного досвіду державної підтримки соціального підприємництва

свідчить про різноманітність варіантів такої підтримки. Разом з тим можна виокремити і такі спільні риси усіх цих систем:

- наявність законодавчої та нормативної бази, що регламентує та регулює питання функціонування суб'єктів соціального підприємництва та його державної підтримки, а саме: у сфері законодавчого визначення діяльності соціальних підприємств, у сфері оподаткування соціальних підприємств, у сфері участі соціальних підприємств у держзакупівлях, у сфері державної фінансової допомоги соціальним підприємствам, у сфері організаційно-правових форм СП [7–12];

- розробка та реалізація системи держаних програм підтримки соціального підприємництва (загальнодержавних, регіональних, місцевих) [13];

- наявність урядових установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної підтримки соціального підприємництва [14, 15]

- розподіл функцій підтримки між центральними, регіональними та місцевими органами влади [16, 17];

- взаємодія органів державної влади різних рівнів з недержавними, громадськими організаціями, орієнтованими на соціальне підприємництво, асоціаціями та об'єднаннями самих підприємців (Альянс соціальних підприємств, B Lab в США; Social Enterprise UK у Великобританії).

У більшості європейських країн провідну роль у розвитку соціального підприємництва відіграє держава: прийняті спеціальні законодавчі акти, що стосуються діяльності соціальних підприємств; здійснюється активна інформаційна кампанія в цьому напрямку; розробляються специфічні механізми фінансування таких підприємств, створюються спеціальні державні органи, які регулюють питання соціального підприємництва.

Американська модель розвитку соціального підприємництва, на відміну від Європейської, не передбачає спеціальних механізмів фінансування соціальних підприємств та створення спеціальних органів влади, до компетенції яких входить підтримка соціальних підприємств. Функції щодо підтримки соціальних підприємств в США покладені на розгалужену мережу вже існуючих державних органів адміністрації малого бізнесу. Натомість ключову роль в активізації розвитку соціального підприємництва відіграють різноманітні благодійні організації, венчурні філантропи, «бізнес-янголі», інвестори впливу тощо. Відповідно Американська модель розвитку соціального підприємництва є більш «ощадливою» з точки зору державних витрат та більш орієнтованою на ринкові механізми.

Формування ефективної системи державної підтримки соціальних підприємств в Україні має починатися з опрацювання концепції державної політики щодо соціального підприємництва, орієнтованої на досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави шляхом використання потенціалу соціального підприємництва в цілому та ділових можливостей соціальних підприємств зокрема. Така концепція має містити у собі: цілі державної політики щодо соціального підприємництва; принципи такої політики; основні організаційні структури та механізми її реалізації.

В основу опрацювання концепції підтримки соціального підприємництва має бути покладено ключове положення, що державна підтримка – це підтримка процесу саморозвитку соціальних підприємств, яка спрямована на усунення або пом'якшення об'єктивних перешкод для їх розвитку (пов'язаних з виразними особливостями соціальних підприємств проти інших малих, а також великих і середніх підприємств). За своєю сутністю підтримка має полягати у тому, щоб забезпечити соціальним підприємствам рівні права, мінімізувати розрив в умовах діяльності між ними та іншими суб'єктами господарювання.

Отже основними цілями державної політики щодо соціальних підприємств мають бути:

- створення сприятливих ринкових умов для розвитку соціальних підприємств;

- підтримання рівноправних відносин з іншими суб'єктами господарювання;

- забезпечення конкурентного порядку та стимулювання ділової активності.

У відповідності до цілей мають встановлюватися і принципи підтримки соціальних підприємств, основними з яких є:

- обмежений протекціонізм, тобто орієнтація переважно на непрямі форми підтримки, які не викривлюють дію ринкових механізмів;

- селективність підтримки – означає першочергову підтримку саме тих соціальних підприємств, які орієнтовані на розв'язання найболючіших соціальних проблем та здійснюють свою діяльність на інноваційній основі;

- комплексність підтримки – ґрунтується на використанні програмно-цільового підходу, тобто цілісної системи загальнодержавної, регіональних і місцевих програм підтримки соціальних підприємств; у таких програмах взаємно узгоджуються напрямки економічної, правової та організаційної підтримки; механізми економічної підтримки; розмежування функцій та повноважень між центральними, регіональними та місцевими органами влади; між державними, недержавними та громадськими організаціями;

- гарантованість підтримки – умови підтримки закріплюються договорами з взаємною відповідальністю сторін.

До механізмів підтримки соціальних підприємств відносять:

- формування правової бази соціального підприємництва;
- фінансово-кредитну підтримку;
- організаційне забезпечення.

З огляду на сучасну економічну ситуацію в Україні, орієнтиром при виборі механізмів підтримки соціальних підприємств може слугувати Американська модель соціального підприємництва. Так процес формування правової бази соціальних підприємств (ідентифікація соціального підприємництва та у його межах соціальних підприємств, розробка та прийняття нормативно-правових актів, які відображують специфіку діяльності соціальних підприємств) доцільно здійснювати не на основі розробки спеціальних нормативно-правових актів, а на доповненні законодавчої бази суб'єктів малого бізнесу.

З поміж чисельних інструментів фінансово-кредитної підтримки соціальних підприємств першочергової уваги заслуговують інструменти сприяння залученню приватних інвестицій (державні гарантії, компенсація дольової участі, податкові пільги), а також розвиток мікрофінансування та мікрокредитування.

Організаційне забезпечення розвитку соціальних підприємств економічно обґрунтовано реалізувати шляхом розширення функцій і повноважень державних органів та інститутів вже існуючих у системі підтримки малого підприємництва, сприяння створенню організацій громадської підтримки соціальних підприємств.

Висновки. Соціальні підприємства, які за своєю природою не можуть бути рівноправними конкурентами інших суб'єктів господарювання, об'єктивно вимагають державної підтримки.

В основу формування концепції державної підтримки соціальних підприємств в Україні, з урахуванням зарубіжного досвіду та вітчизняних економічних реалій, мають бути покладені такі основні положення:

- державна підтримка – це підтримка процесу саморозвитку соціальних підприємств, спрямована на мінімізацію розриву в умовах діяльності між ними та іншими суб'єктами господарювання;
- формування правової бази соціальних підприємств шляхом вже опрацьованої для суб'єктів малого бізнесу;
- пріоритетний напрямок фінансово-кредитної підтримки соціальних підприємств – сприяння залученню приватних інвестицій (державні гарантії, компенсація дольової участі, податкові пільги);
- організаційне забезпечення розвитку соціальних підприємств на основі розширення функцій і повноважень вже функціонуючих державних органів та інститутів підтримки малого підприємництва.

Література

1. Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G., Salvatori G. Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises. Euricse Working Papers. 2014. №. 69. 17 p. URL: <http://ssrn.com/abstract=2436456>.
2. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства / М. Наумова // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 4. – С. 34–39. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uap_2014_4_7.pdf
3. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики [Електронний ресурс] / О.Б. Кіреєва // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2011. – № 2(6). – Режим доступу : [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf)
4. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования/ отв. ред. А. А. Московская ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. — 284с.
5. Legal framework for social economy and social enterprises: a comparative report. European Center for Not-for-Profit Law. UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States. 2012. 83 p. URL: http://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/legal_framework_for_se_final
6. Смаглій К. Зміни творить кожен з нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія / Смаглій К. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. – 207 с.
7. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK. Social Enterprise London. URL: <http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/SocialCooperativesInItaly.pdf>
8. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. ICF Consulting Services. 2014. 16 p. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/141117-executive-summary_en.pdf
9. Ščerbickaitė K., Moskvina J. Social Enterprises in Lithuania: Peer Review in Social Protection and Social Inclusion «Social entrepreneurship and other models to secure employment for those most in need», 29-30 October 2013, Zagreb, Croatia. ÖSB Consulting, the Institute for Employment Studies (IES), Applica, European Commission. URL: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11144&langId=en>
10. Шадрин А.Е. О государственной поддержке социально ориентированных некоммерческих организаций [Електронний ресурс] / А.Е. Шадрин / Министерство экономического развития Российской

Федерации. – 2011. - Режим доступу :

http://economy.gov.ru/wps/wcm/connect/2e614b80496877c5b7f9b75f9eae86bc/presentation_shadrin.ppt?MOD=AJPERES

11. Legal structures for social enterprise. Department of Internal Affairs. 2013. URL: <http://www.fis.org.nz/assets/Helpful-Staff-Resources/Legal-entities-for-social-enterprises-1.doc>

12. The Public Services (Social Value) Act. 2013. URL: https://www.cips.org/Documents/Knowledge/social_value_guide.pdf

13. Свинчук А.А. Міжнародний досвід розвитку соціальних підприємств: уроки для України / А.А. Свинчук / Стратегія економічного розвитку України / КНЕУ. – 2014. – № 34. – С. 25–33.

14. Социальное предпринимательство в России: перспективы и возможности [Электронный ресурс] – 2012. – Режим доступу : <http://www.tumix.ru/news/?page=102823>

15. Duniham M., Eversole R. Social Enterprises and Local Government: A Scoping Study. Australian Centre of Excellence for Local Government, Sydney. 2013. 23 p. URL: <http://www.acelg.org.au/file/1608/download?docId=203>

16. Hostick-Boakye S., Hothi M. Grow Your Own How local authorities can support social enterprise. Young Foundation. 2011. 53 p. URL: <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/Grow-Your-Own-How-local-authorities-can-support-social-enterprise-November-2011.pdf>

References

1. Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G., Salvatori G. Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises, Euricse Working Papers, 2014, No. 69., 17 p., <http://ssrn.com/abstract=2436456>.

2. Naumova M. Sutnist' sotsial'noho pidpryyemnytstva ta yoho rol' u sotsial'no-ekonomichnomu rozvytku suspil'stva, Ukrayina: aspekty pratsi, 2014, No. 4, pp. 34-39.

3. Kiryeyeva O. B. Sotsial'ne pidpryyemnytstvo yak instrument derzhavnoyi sotsial'noyi polityky, Publichne administruvannya: teoriya ta praktyka, 2011, No 2(6), [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf)

4. Sotsial'noe predprinimatel'stvo v Rossii i v mire: prakti-ka i issledovaniya/ otv. red. A. A. Moskovskaya ; Nats. issled. un-t «Vysshaya shkola ekonomiki», Moskva, Izd. dom Vyshey shkoly ekonomiki, 2011, 284p.

5. Legal framework for social economy and social enterprises: a comparative report European Center for Not-for-Profit Law, UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States, 2012, 83p., http://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/legal_framework_for_se_final

6. Smahlii K. Zminy tvoryt' kozhen z nas: sotsial'ne pidpryyemnytstvo ta stratehichna filantropiya, Kyiv: Vydavnychyy dim «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya», 2014, 207 p.

7. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK, Social Enterprise London, <http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/SocialCooperativesInItaly.pdf>

8. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe, ICF Consulting Services, 2014, 16 p., http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/141117-executive-summary_en.pdf

9. Ščerbickaitė K., Moskvina J. Social Enterprises in Lithuania: Peer Review in Social Protection and Social Inclusion «Social entrepreneurship and other models to secure employment for those most in need», 29-30 October 2013, Zagreb, Croatia, ÖSB Consulting, the Institute for Employment Studies (IES), Applica, European Commission. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11144&langId=en>

10. Shadrin A.E., O gosudarstvennoy podderzhke sotsial'no orientirovannykh nekommercheskikh organizatsiy, Ministerstvo ekonomicheskogo razvitiya Rossiyskoy Federatsii, 2011, http://economy.gov.ru/wps/wcm/connect/2e614b80496877c5b7f9b75f9eae86bc/presentation_shadrin.ppt?MOD=AJPERES

11. Legal structures for social enterprise ,Department of Internal Affairs, 2013, <http://www.fis.org.nz/assets/Helpful-Staff-Resources/Legal-entities-for-social-enterprises-1.doc>

12. The Public Services (Social Value) Act, 2013, https://www.cips.org/Documents/Knowledge/social_value_guide.pdf

13. Svynchuk A.A. Mizhnarodnyy dosvid rozvytku sotsial'nykh pidpryyemstv: uroky dlya Ukrainy, Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrainy , 2014, No 34, p.25-33

14. Sotsial'noe predprinimatel'stvo v Rossii: perspektivy i vozmozhnosti, 2012, <http://www.tumix.ru/news/?page=102823>

15. Duniham M., Eversole R. Social Enterprises and Local Government: A Scoping Study, Australian Centre of Excellence for Local Government, Sydney, 2013, 23 p., <http://www.acelg.org.au/file/1608/download?docId=203>

16. Hostick-Boakye S., Hothi M. Grow Your Own How local authorities can support social enterprise, Young Foundation, 2011, 53 p., <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/Grow-Your-Own-How-local-authorities-can-support-social-enterprise-November-2011.pdf>

Надійшла 07.04.2015; рецензент: д. е. н. Мозговий О. М.